

ΛΕΞΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. Σ. ΔΟΝΤΑ *

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

A. X. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κύριε Συνάδελφε, δεξιούται Ὑμᾶς σήμερον μετὰ πολλῆς εὐφροσύνης, ἐγὼ δ' ἰδιαίτερος χαίρω προσαγορεύων ὑμᾶς τὸν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας φίλον, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὴν ἀγαπητὴν ἡμῖν ἐκείνην γωνίαν τῶν Ἀθηνῶν συνεδέσθην διὰ τῶν ὥραιότερων ἀναμνήσεων κατὰ τὴν αὐγὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἡμῶν βίου, ἀφ' ἧς ἐθέρμαιναν ἡμᾶς κοινὰ προσπάθειαι καὶ κοινοὶ πόθοι.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐρρίφθητε εἰς τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα πλήρης ὁρμῆς. Φιλομαθῆς, φίλεργος, φιλόσπουδος ὡς ὑπῆρξατε καὶ εἶσθε, ἐφθάσατε μετ' οὐ πολὺν εἰς τὸν πρῶτον στίχον τῆς ἐπιστήμης τῆς ζωῆς, ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἀκτινοβόλου πυρσοῦ τοῦ μεγάλου ὑμῶν διδασκάλου καὶ εἶτα συνεργάτου καὶ συναδέλφου, τοῦ Ρήγα Νικολαΐδου, οὐτινος τὴν ἔξοχον προσωπικότητα διαδέχεσθε καὶ εἰς τὸν Ἀκαδημαϊκὸν αὐτὸν θῶκον, τὸν ὁποῖον πρωτόθετος ἐκεῖνος κατηύγασεν ἕως τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἡμερῶν.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ὑμῶν δολιχοδρομία ὑπῆρξεν ἕως τοῦδε πλουσία ἐπιτυχιῶν, εὖοπτος καὶ εὖφορος. Διεκρίθητε καὶ ὡς ἐρευνητῆς καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς συγγραφεὺς ἔν τε τῇ ἐπιστήμῃ τῶν φαρμάκων, ἀλλ' ἰδίως ἔν τῇ Φυσιολογίᾳ, πρὸς ἣν ἀρχῆθην ἀφωσιώθητε καὶ εἰς ἣν ἀναφέρονται αἱ πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ὑμῶν ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι, εἰς συνοπτικὴν ἀνάλυσιν τῶν ὁποίων θέλει προβῆ ὁ προεισάγων ὑμᾶς Ἀκαδημαϊκός.

Ἐπιθυμῶ νὰ βεβαιώσω ὑμᾶς ὅτι ὅπως ἡ Τάξις τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν οὕτω καὶ ἡ Ἀκαδημία ὅλη βλέπει ἐν ὑμῖν τὸν ἄξιον ἀντιπρόσωπον τῆς σπουδαίας ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας τὰ μυστήρια ἔχετε τόσον καλῶς μνηθῆ. Διότι ἡ Φυσιολογία διερευνῶσα ἀδιαπαύστως τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ἐνδιαφέρει πάντα σκεπτόμενον ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ φιλοσόφου, τοῦ μεταφυσικοῦ, μέχρι τοῦ ψυχροτέρου

* Συνεδρία τῆς 28 Νοεμβρίου 1931.

καὶ ἀπορητικοῦ παρατηρητοῦ. Τίνα δὲ ἐκ πάντων τούτων δὲν ἐβασάνισε καὶ τίνα δὲν ἐξεπίτησε τὸ ὕψιστον ἐκείνης θέμα, τὸ αἶνιγμα τῆς ζωῆς;

Ἡ δὲ ἐπιστήμη ὑμῶν ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτῆς προσηλώθη μετὰ πάθους εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ μυστηρίου τούτου ἐφαρμόζουσα οὐχὶ πλέον τὰ ὑποθετικὰ συστήματα, ἅτινα ἤγαγον μόνον πρὸς πλάνην καὶ καθυστέρησιν, ἀλλὰ τὴν πειραματικὴν μέθοδον, τὴν ἐπανεκτέλεσιν λειτουργιῶν, τὴν ἀντιμίμησιν τῆς φύσεως. Ἀνετηρέαστοι οὕτως ἀπὸ τὰς θεωρίας τοῦ ψυχισμοῦ, τοῦ ζωτικισμοῦ, τοῦ ὕλισμοῦ, κατελήξατε εἰς τὸ δόγμα τοῦ φυσικοχημισμοῦ καὶ ἐρμηνεύετε σήμερον τὰ βιολογικὰ φαινόμενα διὰ πειραματικῶν ἀληθειῶν, αἵτινες πάλιν διέπονται ὑπὸ μόνον τῶν γνωστῶν νόμων τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας.

Ἐπὶ τοιαύτας ἀντιλήψεις ζητεῖτε νὰ συσχετίσητε στενῶς τὴν ἄζωον πρὸς τὴν ζῶσαν ὕλην, τῆς ὁποίας τὰς ιδιότητες καταλήγετε νὰ θεωρήσητε ὡς ἐκδηλώσεις τοῦ χημισμοῦ ἢτοι τῆς δραστικότητος τῶν μορίων αὐτῆς. Ἐπελήφθητε οὕτω τῆς σπουδῆς τῶν κολλοειδῶν οὐσιῶν, αἵτινες κυρίως ἀποτελοῦσι τὴν ζῶσαν ὕλην, καὶ πάλιν μεταξὺ αὐτῶν ἐνδιαφέρουσιν ὑμᾶς κυρίως αἱ πρωτεΐναι ὡς οὐσιώδη συστατικά τοῦ πρωτοπλάσματος, τοῦ κυττάρου.

Διὰ τινὰς τῶν ἐρευνητῶν τὰ λευκώματα τὰ προελθόντα ἐκ νεκρῶν ἰσῶν διαφέρουσι τακτικῶς τῶν λευκωμάτων τοῦ ζῶντος πρωτοπλάσματος, ἐφ' ὅσον τὰ μὲν πρῶτα παρουσιάζουσι τὴν κυκλικὴν μοριακὴν δομὴν, ἐνῶ τὰ ἄλλα περιέχουσιν ὁμάδας ἀλδεϋδικὰς καὶ ἀμινογόνους ἀνοικτῶν ἀλύσεων. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τῆς μοριακῆς διαφορᾶς μεταξὺ νεκρᾶς καὶ ζώσης πρωτεΐνης ἐθεωρήθη ὡς τερατώδης ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ φυσιολόγου *J. Loeb* καὶ βεβαίως καὶ ἐφ' ὄλων ἐκείνων, οἵτινες ἐπειράθησαν νὰ κατασκευάσωσι τὴν ζῶσαν ὕλην.

Ἀλλὰ τότε ἡ παραγωγὴ λευκωμάτων κατ' ἀνοικτὰς ἀλύσεις θὰ ἐσήμαινε καὶ δημιουργίαν ζωῆς. Πῶς; Ἀνὲν γνωρίζω ἐὰν τὴν σκέψιν ταύτην ἔσχε ποτὲ ὁ μέγας γερμανὸς χημικὸς *Emil Fischer*, ὅταν ἐπεδόθη εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ λευκώματος, ὁπωσδήποτε ὅμως προήγαγε τὸ ζήτημα σπουδαίως διὰ τῆς παρασκευῆς πολυπεπτιδῶν τόσον ἀναλόγων πρὸς τὰ προϊόντα τῆς ὕδρολύσεως τῶν λευκωμάτων.

Ἡ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ σύνθεσις ζῶντος λευκώματος ἀπετέλεσεν ἀπὸ μακροῦ φλέγον πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης σας, ἀλλ' ἀναντιρρήτως τὸ ἐγχείρημα δὲν εἶναι εὐκόλον. Ὁ περιφημὸς γερμανὸς φυσιολόγος *Pflüger* ἐν ἡλικίᾳ 80 ἐτῶν καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του περισπόμενος πάντοτε περὶ τὸ ἄλυτον πρόβλημα ἔγραφεν εἰς ἐπιστολήν του :

» Παρὰ τὸ σημαντικὸν ἔργον τοῦ *Fischer* ἡ σύνθεσις τοῦ λευκώματος θὰ ἀπαιτήσῃ εἰσέτι ἕνα αἰῶνα, ἡ δὲ τοῦ ζῶντος λευκώματος δυσκόλως θέλει κατορθωθῆ. Ἡ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ κατανοηθῆ ἡ σύστασις τούτου θὰ σημάνη τὴν λύσιν τοῦ

μυστηρίου τῆς ζωῆς». Ὡς πρὸς τὴν προσδοκίαν τοῦ μεγάλου τούτου ἐργάτου τῆς ἐπιστήμης σας πιστεύω ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀντίρρησης, δὲν διστάζω ὅμως νὰ φρονῶ ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ᾖ ἀπόλυτος καὶ δὲν παραλείπει νὰ ἐπαναλάβῃ τοὺς ὠραίους λόγους τοῦ *Armand Gautier*:

»Ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη δὲν θὰ ἠδύνατο οὐδὲν νὰ πιστοποιήσῃ ἀλλὰ καὶ οὐδὲν νὰ ἀρνηθῆ πέραν τῶν καταφανῶν γεγονότων, θὰ ᾗτο δὲ παράτολμον νὰ βεβαιώσῃ ὅτι μόνη ἡ ὕλη ὑπάρχει καὶ μόνοι οἱ νόμοι ταύτης κυβερνοῦσι τὸν κόσμον».

Κύριε συνάδελφε, οἷς ἐδόσαμεν τὴν πνευματικὴν ἀθανασία, μὴ νομίσετε ὅμως ὅτι ὡς ἀντίδωρον ζητοῦμεν νὰ ἐφεύρητε δι' ἡμᾶς τὴν ζωϊκὴν ἀθανασία, ἥτις καὶ ἐὰν ἀκόμη μᾶς ἐδίδοτο ἤθελεν ἐπιφέρει σὺν τῷ χρόνῳ τὸν κάματον, τουλάχιστον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γενικευομένη ἤθελεν ἐν τέλει προκαλέσει τὴν πλήρη διάβρωσιν τοῦ πλανήτου ἡμῶν.

Ἐν τούτοις βλέπω ὑμᾶς ἤρμενον, ἀτενίζοντα μετὰ πίστεως πρὸς τὰ ἀπόκρυφα τῆς ἐπιστήμης ὄπλα, καὶ ἐλπίζω, ἐλπίζω! Βλέπω ὑμᾶς κομίζοντα βαρεῖαν ἐπιστημονικὴν φαρέτραν, ἣν ματεύω πλήρη καὶ μαγγανευμάτων καὶ φίλτρων. Ἀνοίξατέ την, ἀνειλήσατε τὰ πτυκτὰ καὶ ἀποκαλύψατε εἰς ἡμᾶς τὰς μυστικὰς κατακτήσεις τῆς Ἐπιστήμης σας. Ὑποδείξατε εἰς ἡμᾶς τὰς σπανίας ἐκείνας ὕλας, δι' ὧν ἀνακτᾶται ἡ εὐεξία καὶ ἡ ὀρμή, τὰς θανατοουργοὺς οὐσίας τὰς ὁποίας, καίπερ μεγίστας ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, ἐκάλεσεν ὁ *Hugouineng* μικρίνας ἥτοι τὰς στερόλας, ὀρμόνας καὶ ἀρμοζόνας.

Ἐὰν δὲν ἔχωμεν τὴν ἀξίωσιν νὰ διορισθῶμεν φυσικῶς ἀθάνατοι, δὲν ἀποκρούομεν ὅμως παντάπασιν τὴν ἀνανέωσιν τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὀρμῶν.

Εἶπα ὅτι ἐλπίζω! Μήπως δὲν εἶναι καὶ ἡ ἐλπίς ψυχικὴ τις ὀρμὴ; Μὴ λησμονεῖτε ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει, ἀρέσκειται νὰ τῷ ὑπόσχωνται, νὰ ἀναμένῃ καὶ νὰ ἐλπίζῃ.

Spero dum spero!

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ Κ. Σ. ΔΟΝΤΑ

ΥΠΟ Μ. ΚΑΤΣΑΡΑ

Προσφωνῶν τὸν νέον Ἀκαδημαϊκὸν Δοντᾶν θέλω διατρίψῃ διὰ βραχέων περὶ τὴν Πανεπιστημιακὴν αὐτοῦ σταδιοδρομίαν, ἥς ἐξαίρω μόνον τοὺς ἐξέχοντας σταθμούς καὶ τὰ σημαντικώτερα αὐτῶν ἐπιστημονικὰ σημεῖα.

Ὁ Δοντᾶς ἐσπούδασε καὶ ἐμορφώθη εἰδικῶς εἰς τὰς πειραματικὰς ἐπιστήμας, τὴν Φυσιολογίαν καὶ τὴν Φαρμακολογίαν, ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ ἐργασθεὶς συνεχῶς ἐπὶ 20 ὅλα ἔτη ἐν τῷ Φυσιολογίῳ καὶ οὐδέποτε ἐπαγγελθεὶς τὸν ἰατρόν.

Ἐδυνατῶν ὡς ἐκ τῆς συνεχοῦς ὑπηρεσίας του ἐν τῷ Φυσιολογίῳ ν' ἀπομακρυνθῆ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ μακρότερον χρόνον μετέβαινεν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μόνον κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς ἐργαζόμενος καὶ ἐκεῖ, ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ, εἰς εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια, ἢ λαμβάνων μέρος εἰς τὰ Φυσιολογικὰ συνέδρια.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται ὅτι ὁ Δοντᾶς εἶναι ὁ μόνος καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς Σχολῆς, ὅστις προῆλθεν ἐκ τῶν ἐργαστηριακῶν κόλπων αὐτῆς καὶ παρὰ τὴν ἔλλειψιν μεγάλου Φυσιολογικοῦ ἐργαστηρίου, ἀντικαθισταμένης τῆς σχετικῆς ταύτης ἐλλείψεως διὰ τῆς ἀξίας τοῦ ἀειμνήστου συναδέλφου Νικολαΐδου.

Ὁ Δοντᾶς εἶναι ὁ πρῶτος διδάξας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ συστηματικῶς τὴν Γενικὴν Βιολογίαν ὡς ἔκτακτος καθηγητῆς. Εἶναι ἐπίσης ὁ πρῶτος διδάξας ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τὴν Πειραματικὴν Φαρμακολογίαν δυνηθεὶς νὰ ἐκτελῆ κατὰ τὴν διδασκαλίαν του φαρμακολογικὰ πειράματα ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ παρὰ τὴν ἔλλειψιν καταλλήλου ἐργαστηρίου καὶ διὰ τῶν ἐλαχίστων μέσων, ἅτινα τότε παρεῖχε τὸ Πανεπιστήμιον.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1925 ἐκλεγείσ παμνηφεί ὑπὸ τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Πειραματικῆς Φυσιολογίας.

Ὁ Δοντᾶς ἐδημοσίευσεν πλείστας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, μεταξὺ δ' αὐτῶν ἐξαίρομεν τὰς περιεχούσας ἰδίας πειραματικὰς ἐρεῦνας τοῦ συγγραφέως πρὸς ἐξακριβωσιν φυσιολογικῶν προβλημάτων: Τοιαῦται δὲ εἶναι «αἱ περὶ τῶν πνευμονογαστρικῶν νεύρων», «περὶ τῆς ἐκ θερμότητος ταχυπνοίας», «περὶ τοῦ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ κινῶν κέντρον τῆς ἀναπνοῆς», «περὶ τοῦ κέντρον τῆς θερμότητος καὶ τῆς διαρρυθμίσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος», «περὶ τῆς ἐλαστικότητος τῶν μυῶν», «περὶ τῆς διεγερσιμότητος τῶν νεύρων ἐπὶ τῇ βάσει πειραμάτων διὰ τοῦ κναυιούχου ὑδροαγύρου», «περὶ τῶν ὄνείρων καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν», «περὶ τῶν κινήσεων τῆς ἴριδος καὶ τῆς φωτογραφήσεως αὐτῶν», καὶ αἱ πειραματικαὶ ἔρευναι «περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ὕδατος τῶν ἰσθῶν διὰ τὴν διεγερσιμότητα τῶν κέντρων τῆς θερμότητος» δημοσιευθεῖσαι τῷ 1930. Ὑπάρχει ἄρα γε ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσω ὅτι αἱ πρωτότυποι αὐταὶ ἐργασίαι τοῦ Δοντᾶ ἔτυχον εὐμενεστάτων κρίσεων παρὰ τῶν ξένων σοφῶν;

Σημειούμεθα δ' ἐν τέλει ὅτι ἡ δίτομος Φυσιολογία τοῦ Δοντᾶ ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς 25^{ης} Μαρτίου 1931.

Ἀγαπητὴ συνάδελφε. Τὸ ἰατρικὸν τμήμα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐστερήθη δύο διαπρεπῶν ἐργαστηριακῶν μελῶν κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ Ρήγα Νικολαΐδου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Σάββα. Διὰ τοῦ διορισμοῦ σου ὡς τακτικὸς μέλος τῆς Ἀκαδημίας ἢ Φυσιολογικῆ Ἐπιστήμῃ, ἣτις εἶναι ἡ σπουδαιότερα τῶν Βιολογικῶν Ἐπιστημῶν καὶ ἣτις συνδίδει στενωτέρου τὰς Φυσικὰς ἢ Θετικὰς ἐπιστήμας πρὸς τὰς

Βιολογικὰς θὰ ἔχη τὸν εἰδικὸν αὐτῆς ἀντιπρόσωπον. Εἶμαι δὲ ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι ἀντικαθιστῶν τὸν Νικολαΐδην ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν ἀκαδημαϊκῶν καθηκόντων σου θὰ δυνηθῆς νὰ ἀναφωνήσῃς, ὡς ἀνεφώνησες ἤδη καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τὸ τῶν Σπαρτιατῶν «ἄμμες δε γ' εἰμές, αἱ δὲ λῆς, πείραν λαβέ».

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΔΟΝΤΑ

Εἰς τὴν ὑψίστην ταύτην κορυφὴν τοῦ Παρνασοῦ τῶν ἐπιστημῶν ἀνελθὼν αἰσθάνομαι ὡς πρῶτιστον καθῆκον νὰ εὐχαριστήσω καὶ δημοσίᾳ τοὺς φίλους ἀκαδημαϊκοὺς, οἵτινες διὰ τῆς ψήφου των τόσον τιμητικῶς μ' ἐξέλεξαν συνάδελφόν των.

Ἐπίσης ὁμολογῶ χάριτας εἰς τὸν κ. ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ τὴν λοιπὴν σεβαστὴν Κυβέρνησιν, ἣτις ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν μου ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, καὶ εἰς τὴν Α. Ε. τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, εὐδοκήσαντα νὰ κερῶσῃ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του τὸν διορισμὸν μου. Θερμότατα δ' εὐχαριστῶ τὸν ἀξιότιμον Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας κ. Ἀλέξανδρον Βουρνάζον, τὸν καὶ παιδιώθην φίλον ἀγαπητόν, διὰ τοὺς φιλόφρονας λόγους, οὓς εἶπε κατὰ τὴν προσαγόρευσίν του. Δὲν εὐρίσκω δὲ λόγους ἐπαρκεῖς, ἵνα ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐγγνωμοσύνην μου, πρὸς τὸν ἀγαπητὸν συνάδελφον καὶ σεβαστὸν διδάσκαλόν μου κ. Μιχαὴλ Κατσαρᾶν, ὅστις μεγάλως μὲ συνεκίνησε διὰ τῶν εὐμενεστάτων περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεώς μου λόγων του.

Οἱ λόγοι οὗτοι τόσον πανηγυρικῶς ἐκφραζόμενοι παρ' ἐνὸς τῶν διδασκάλων μου, δηλοῦν, ὅτι μέχρι τοῦδε τὴν ὀρθὴν ἠκολούθησα ὁδὸν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μ' ἐνθαρρύνουν δέ, ἵνα καὶ εἰς τὸ μέλλον ἐξακολουθήσω ἐργαζόμενος πάσῃ δυνάμει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

Ἡ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Τὸ θέμα τοῦ σημερινοῦ λόγου μου εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπιστήμη δ' αὕτη εἶναι ἡ Φυσιολογία.

Ὁ ὅρος οὗτος δηλῶν γενικῶς τὴν ἐπιστήμην τῆς φύσεως εἶναι διὰ τοὺς πλείους οὐχὶ σαφής, διότι περὶ τῆς Φυσιολογίας καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι τῶν ἀνθρώπων ἔχουν πολὺ συγκεχυμένην καὶ ἀσαφῆ ἔννοιαν, τὴν ἀσαφετέραν ἐκ πασῶν σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν.

Τοῦτο δ' ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ ὅρος φύσις δὲν ἦτο ἐξ ἀρχῆς σαφῶς καθωρισμένος καὶ ἀποκρυσταλλωμένος, ἀλλ' ἡ ἔννοια αὐτοῦ ὑπέστη, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἑλληνικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, πολλὰς μεταβολὰς κατὰ τε ποῖον καὶ ἔκτασιν.